

VARIJANTE U PRIJEPISIMA HRVATSKIH GLAGOLJAŠA

Josip HAMM

U svojem djelu o najstarijem hrvatskoglagoljskom brevijaru (Vb₁)¹ odlični poznavalac naše starine J. Vajs kaže na jednom mjestu, da od 1320 glava sv. Pisma hrvatski brevijari sadrže okruglo jednu trećinu (450), i da je od te trećine »podle dosavadních zkušenosti« (tj. prema dotadanjim saznanjima) okruglo jedna polovina (230) prevedena iz grčkih matica. Na prvi pogled odatle bi se moglo zaključiti, da je 1910, kada je to napisano, proučavanje hrvatskih glagoljskih brevijara bilo već toliko uznapredovalo, da su se mogli davati takvi opći sudovi i da se mogla postaviti tvrdnja, da »glagoljski brevijari u lekcijama do neznatnih izuzetaka odražavaju istu osnovu«. U stvari, međutim, to su bile aproksimacije, za koje smo Vajsu zahvalni, no činjenice su stajale tako, da je Jagić još tri godine poslije toga, govoreći također o glagoljskim brevijarima, mogao napisati, da su te knjige »slabo proučene« i da se tek toliko zna, »da je u starijim rukopisima kadikad ostao biblijski tekst pun arhaizama

¹ Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský, Prag 1910, str. CVII—CVIII.

u oblicima i riječima starog jezika, u kojem se vjerno ogleda spomen prvog prijevoda sa grčkog originala, dok se u rukopisima nešto kasnijeg vremena na svakom koraku pomalaju pokušaji preinačivanja starog teksta i njegova dotjerivanja prema latinskoj vulgati sv. pisma. Isto se tako i u lekcijama iz homilija crkvenih otaca mogu naći redom tekstovi duboke starine u prijevodu sa grčkog originala, a uz njih noviji, nedavno izrađeni prijevodi s latinskog teksta. I tu se opet vidi čas dobro poznavanje latinskog jezika, čas velika nevještinu u prijevodu. Potanje proučavanje iznijet će na vidjelo zanimljivih stvari, što pokazuju već sada prvi počeci takovih studija.²

Kako je Vajs poslije 1910. uz nekoliko manjih priloga (Habakuk, Sofonija, Hagej, Zaharija, Malahija, Rut) izdao samo psaltir (1916, 1920), i kako nije mnogo ulazio u međusobne odnose unutar glagoljskih tekstova, može se reći, da se daleko od početaka, koje spominje Jagić, od onda nije došlo. Uporedno proučavanje, koje je (u Rimskim analektama)³ Jagić preporučivao za homilije, i koje je trebalo protegnuti i na ostale stare tekstove, nije se provodilo, i tako su ostale nezapažene mnoge dragocjene odlike glagoljaškog književnog rada, bez kojih se jedva može pravo ocijeniti filološko i lingvističko značenje nekih naših rukopisnih kodeksa od XI do XVI vijeka.

Za primjer, na kojem bih želio razraditi jednu od tih odlika, uzeo sam prva dva poglavlja knjige o Jobu u hrvatskim glagoljskim brevijarima od XIII do XV vijeka.

Cijelu knjigu o Jobu izdao je još god. 1903—1904. Vajs (u zb. *Analecta Sacrae Scripturae ex antiquioribus codicibus glagoliticis* u izd. Staroslovenske akademije u Krku, sv. 2),⁴ no kako je to izdanje bilo zasnovano na jednomu od mlađih tekstova XV vijeka (na II novlj. brev.), i kako je osim toga u njemu bilo dosta griješaka, njegova vrijednost za proučavanja paralelnih tekstova u glag. brevijarima i cir. parimejnicima nije bila velika. To je tek donekle (naknadno) popravljeno time, što je Vajs na kraju svojega teksta u dva dodatka dao također neke paralele iz drugih rukopisa (za I i II glavu iz vrbn. brev. i za III gl. i poč. IV gl. iz brev. Vida Omišlja-

² Hrvatska glagolska književnost (u Vodnikovoj Povijesti hrv. književnosti I, Zagreb 1913) str. 26.

³ *Analecta romana* II, AfslPh. 25, 7.

⁴ Neke odlomke iz knjige o Jobu (u svemu iz 13 pogl.) objelodanio je g. 1864. I. Berčić (u *Ulomcima* II, 126—133), pa je Jagić opazio (*Entstehungsgesch.* 2, str. 468), da je to bilo jednostrano, i da bi prema njemu izlazilo, da je knjiga o Jobu prevedena iz Vulgate. Jagić je imao pravo, jer je Berčić odlomke uzeo iz *Pm* i iz Brozića, no Berčić je iste godine u Čitanci (str. 57—59) donio i cijelu prvu glavu iz *VB*, a to je izmaklo i Jagiću, i Vajsu i Pechuški.

nina), i što je u napomenama (na nepune 2¹/₂ strane) ispred tih dodataka upozorio, da su stariji glagoljski tekstovi prevedeni iz grčkih matica a ne iz Vulgate.

To je za neko vrijeme bilo sve.

Vajs se međutim ni sâm u sebi nije mogao pomiriti s tim izdajem te je namjeravao izdati drugo, potpunije i kritički bolje opremljeno, u kojem je namjeravao osobitu brigu posvetiti odnosima između naših tekstova i grčkih i latinskih matica. U tu je svrhu prikupio bogatu građu iz različitih (grč. i lat.) rukopisnih kodeksa, koji se čuvaju u Rimu, u Milanu, u Beču i u Dresdenu, no kako se u međuvremenu počeo intenzivno baviti pitanjima rekonstrukcije scsl. evanđelja, dao je tu svoju građu na raspolaganje sada već pokojnom Fr. Pechuški, koji je iz nje g. 1935. izdao oveću raspravu pod n. *Staroslovanský překlad knihy »Job«* (ČKD 101, str. 63). U njoj je poslije zanimljivih poređenja sa Zaharijinskim parimejnikom, s Ostroškom biblijom i s različnim grčkim tekstovima došao do zaključka 1) da je naš stariji tekst bliži ćirilometod. matici nego tekst u spom. parimejniku i u Ostr. b., 2) da mu je uzorom bio grčki tekst vrlo bliz Hesihijevoj recenziji, 3) da mu nije podlogom bila heksapla i 4) da se prevodilac teksta iz toč. 2. vjerojatno služio također tekstom, koji je morao biti vrlo bliz grčkom predlošku starolatinske Itale (Lat. Vetus).

Metoda, kojom se u svojem radu služio Pechuška, možda ipak nije bila najsretnija, pa zato je i slika, koju je dao, ostala dosta nejasna, zamućena. Već Horálekove napomene uz rekonstrukcije scsl. evanđelja (ČMF 30, 102—105) posredno upućuju na to, da treba činiti razliku između potvrda i potvrda (između jednih, koje se odnose na sinoptička mjesta, i drugih, koje se ne odnose na takva mjesta), a kod glagoljskih brevijara to — po prirodi njihova teksta — još više pojačava jedan momenat, na koji se, čini se, nije dovoljno pazilo, a ipak je za njihovu filijaciju i za njihovu ocjenu vrlo važan. To je, da se za latinske i za grčke tekstove nekako lakše priznavalo, da su se mogli i individualno razvijati i individualno udaljavati od matica iz kojih su se prepisivali, a našim se piscima i prepisivačima to pravo, tako prirodno i po sebi razumljivo, instinktivno osporavalo, kada god bi se za neku varijantu našla paralela u bilo kojem ma kako udaljenom grčkom ili latinskom kodeksu. Tomu se nije mogao oteti ni Pechuška, premda je on vidio bolje i dalje od drugih (pa je m. o. dao i jednu vrlo dobru podjelu kopista u 3 grupe, v. str. 11), ali kada se radilo o paralelama, nije pomišljao na to, da bi valjalo ispitati,

do kojih granica takve pojave u dva različna sistema mogu biti iste, a da pritom ne moraju biti ovisne jedne od drugih. On na pr. kaže (na str. 12) »vypouští-li II. vrbnický breviář v kap. 1, 21 hned celou větu *ΚΟΥΔΗ ΗΜΕ ΓΗΕ ΕΛΗΘ ΕΚ ΕΚΚΗ* není to jistě jen pouhá náhoda, nýbrž lze pro to nalézt doklad i v řeckém kodexu 256«, a to je i **metodički slabo** (da se na osnovi jednoga ispuštenoga mjesta utvrđuje veza s kodeksom, koji se inače na str. 30—36, gdje se o takvim vezama radi, nigdje ne spominje) i stvarno netočno, jer Vb₂ ima to mjesto (samo ga je Vajs u svojem izdanju izostavio), kao što ga ima i I vrbnički brev. i brevijari Vida Omišljanina (VO) i zagrebačke Metropolitane (MR 161). Prema tome ta paralela a priori otpada.⁵ Uzmimo, međutim, koju drugu. Ako je VO u I₁₉ izostavio riječ *naide*, koju imaju i Vb₁, i Vb₂ i *pm* (= *parim.*), je li bilo potrebno uskliknuti »avšak gl. (Vid) om., což je asi podle Sin!«? Nije li to Vid mogao i sâm izostaviti, kao što je izostavio i *oslice* u I₃, koje imaju i B, i A, i *Sin* i svi ostali slav. kodeksi, i kao što je izostavio subjekt u I₁₅ i objekt u II₁₁? Ili, ako VO ima *ljutu suću* (II₁₃), a Vb_{1,2} *suću ljutu*, mora li to značiti, da tu — obrnuto nego u I₁₉ — Vid kontinuirá B, a Vb_{1,2} da kontinuiraju *Sin*? Tako je i s različitim dodacima. Ako u I₄ normalno dolazi *ěsti i piti*, pa ako ispred *p'jućem'* u I₁₈ naši kodeksi dodaju *ědućem'* (*ědućem'* i *p'jućem'*), ne mora to biti prema *Sin*^{c.a} A, jer je i jedne i druge mogla voditi ista asocijacija, koja im se — sasvim neovisno — mogla nametati i u I₂₁ (gdje su dodavali stereotipno *v věki* — *εις τους αιώνας*), i u II₈ (gdje su dodali *Ioub* — *Ίώβ*), u II_{9,d} (gdje VO i Vb₂ iza *města* dodaju *prěhodeći*, a A dodaje svoje *περιερχομένη* iza *ύπου*, *Sin*^{c.a} iza *οκίας*), u I₁₆ (gdje *oganj s neba* pada *na zemlju*) i na tolikim drugim mjestima. Ili, da spomenem samo još jedan primjer. U II₃ B ima *άκακος, άληθινός, άμεμπτος*, a A *άμεμπτος, δικαιος, άληθινός*, VO ima *nezlobivb pr(a)v(b)d(b)nb istinanb*, a *pm nezlobivb istinbnb neporočbnb*, dok bismo očekivali *nezlobivb istinanb neporočanb* (prema B) ili *neporočbnb pravbđbnb istinbnb* (prema A). A se ponavlja u I₁ i I₈, gdje ga *pm* dobro prevodi, pa zašto onda ovdje ta promjena? B ima u I₁ *άληθινός, άμεμπτος, δικαιος* i VO *istin'nb neporoč(b)nb prav(b)d(b)nb*, no u I₈ B ima *άμεμπτος, άληθινός*, a VO *neporoč(b)nb istin(b)n'* *prav(b)d(b)nb*, dakle riječ više nego B, k tomu na mjestu, gdje ne dolazi u A, pa treba li zato odmah za VO i za *pm* pretpo-

⁵ A upravo na nju Pechuška nadovezuje: »Podobně je tomu u některých přídavekú, u změněného tu a tam slovosledu nebo i u některých zdánlivých zvláštností« (ib., da je Pechuška znao za izdanje Berčićevo (v. bilj. 4), mogao je tamo naći i to mjesto iz I, 21).

stavljati različne grčke matice, koje će sadržavati i jednu i drugu varijantu? — Kao što se vidi, radi se o strukturalnim elementima, i ja sam to naveo samo kao primjer, da se vidi, u kojim će se granicama kretati ova radnja.

Za nju su prve dvije glave knjige o Jobu uzete iz više razloga. Prvo, one se u našim spomenicima nalaze u dvije različite verzije, od kojih je jedna starija (grčka) te je (za I—II₁₀) imaju i cir. parimejnici, a druga je mlađa te je prevedena iz Vulgate. Zatim, ta je knjiga u Starom i u Srednjem vijeku bila vrlo obljubljena. Hrizostom kaže na jednom mjestu, da se u njegovo vrijeme pripisivala Solomunu »ako, možda, nije bila djelo samoga Mojsija« (Migne PG 56, 362), pa je razumljivo, da se mnogo prepisivala i mnogo komentirala. Tomu je — možda još i više — razlogom bilo i to, što ideologija onoga društva i onoga vremena nigdje nije tako neposredno dolazila do izražaja kao upravo u toj knjizi. Jahveh Sveznajući, Svemogući iskušava svoga roba — uzima mu sve što je njegovo, ubija mu djecu, baca ga kao gubavca na smetište, da se na kraju ne on — Adonai — već njegov rob, pravednik nad pravednicima, u prahu i pepelu kaje i moli za oprostjenje zato, što se usudio da prokune dan u koji se rodio i noć u koju je bio začet. To, pa zatim ta živa dinamika i ta tako naivna koncepcija o Bogu, koji ničim ne nadvisuje đavla, sve je to približavalo Joba puku i od njegove knjige činilo bibliju pauperum. Za nas to ne može biti nevažno, jer kod takvih tekstova, koji su i emocionalno obojeni, lakše dolaze do izražaja individualni momenti — pa i odvajanja od predloška — nego kod drugih, koji nam nisu tako bliski, pa se kod njih ili bolje gleda u tekst, iz kojega se prepisuje ili prevodi, ili se on slobodnije uzima, pa se kadšto cijeli razdjeli u njemu kratae.⁶

Uostalom, to će se pokazati na tekstu.

Verzija iz LXX dolazi u sva tri Vrbnička kodeksa (Vb₁₋₃), u brevijaru VIDA Omišljanina (VO) i u brevijaru zagrebačke Metropolitane MR 161 (MR), a verzija iz Vulgate u Pašmanskome brevijaru (Pm), u Vatikanskim brev. illirico 5, 10 i Arch. di S. Pietro D 215 (Vt_{5, 10}, SP), u oba Novljanska brev. (N_{1, 2}), zatim u Vinodolskom (Vn), Kukuljevićevom IIIc 21 (K), Ljubljanskom (L) i u štampanim brevijarima, u Baromićevu (B) i u dr. Obje se verzije toliko razlikuju jedna od druge, da se ne mogu uzimati zajedno, već treba dati paralelno oba teksta. Kod toga je svagdje kao osnova uzet tekst, koji je

⁶ Ispor. na pr. Exodus u gl. VII—XIII, koje su u VO i N₁ sasvim slobodno prevedene i vrlo skraćene (tako da VIII—X daju jednu rečenicu, a gl. XI je sasvim ispuštena).

u svojoj grupi najstariji (tj. najstariji od onih, koji imaju cijele prve dvije glave, a ne samo jedan njihov dio). Od varijanata navedene su ispod crte samo one, koje se odnose na pitanja o kojima se raspravlja u članku (bez promjena u svezi sa *é*, sa vokalizacijom *b* i slično). Tekstovi su transliterirani (i to latinicom, tako da je *ℳ* = *j*, *℔* = *č* ili *šč*, *Δ* = *é*) i podijeljeni na verse, koji su označeni brojkama ispred

KNIGI

℔

Vb₁

- 11 *Muž' běše v z(e)mli avsid'scê . imenem' Iov' . i 239 d*
bê č(lové)kb tb istin(b)n' neporoč(b)n' prav(b)d(b)n'
b(o)gočbstiv' . otgrêbae se ot vsakoe zblie vešči.
- 2 *Bist' že emu s(i)n(o)v' . 7 . i dečeri tri.*
- 3 *I bê skot' ego ovbc' . 6 . tisuć' velblud' že tri 240 a*
tisuće . suprug' že volovnih' pet' sat' . i || oslic' stad-
nih' pet' sat' . i služba mnoga zêlo . i děla veliê běše
ego na z(e)mli . i bê č(lové)kb tb dobrorod(b)n' . ot
v(b)stok' slbn'čnih'.
- 4 *Shodeće že se s(i)n(o)ve ego k sebê . tvorahu*
pir' na vse dni . poemljuće v kupé sb soboju i tri
sestri svoe . êsti i piti š nimi.
- 5 *I egda skon'čavahu se dni pirovni . pomišlašē*
Iov' i očičaše e vstae z'jutra i prinose o nih' žr'tvu
po čislu ih' . i telc' edin' o grêsē za duše ih' . g(lago)-
lašē bo Iov' . eda kako s(i)n(o)ve moi . v pomišleni
svoem' zlē pomisliše o b(o)zê . tako ubo tvoraše Iov'
na vse dni.

I. 1. muž'] č(lové)kb eterb Vb₂ VO] + eterb Vb₃ | běše v z(e)mli] bê v straně Vb₂, s VO MR | avsid'scê] avsid'bcê Vb₂] avsid'scei Vb₃ MR | imenem'] emu že ime Vb₂, s VO] emu že bê ime MR | i] - Vb₂, s | vsakoe zblie vešči] vsakoga zla Vb₃. 3. že volovnih'] volov' MR || i oslic' stadnih' pet' sat'] - VO | zêlo] - MR. 4. shodeće] i shodeće MR | na vse dni] na vs'ki d(a)n'b MR | v kupé sb soboju i] sa soboju v kupé i VO] v kup' s sobu MR. 5. skon'čavahu se] skonč(a)hu MR | pirovni] pirovnie Vb₂ VO, pira Vb₃ MR | prinose] pr(i)nese MR | ih'] -

teksta, dok su sa strane iza teksta označene strane i stupci u rkp. Vlastita imena (i njihovi pridjevi) i prve riječi na početku svakoga versa imaju veliko početno slovo.⁷ Interpunkcija je ostala kao u izvorniku, pa se iza točke unutar versa ne piše veliko početno slovo (ni onda, kada bi i po današnjem shvaćanju na tom mjestu imala stajati točka).

IOVLI

Ⳑ

Vt₅

- 11 *Mužb eterb bê v z(e)mlj avsidonscêi im(e)n(e)mb* 186 c
Iov' . i bê m(u)žb ta nevinanb i pravb . i boe se b(og)a
. i otstupae ot vs(a)kogo zla.
- 2 *I rodiše se emu sedmb sinovb i dečeri tri.*
- 3 *Imênie že ego bê . 7 . tisući ov(a)cb . i tri tisuća*
velbludi . i . 5 . tisućb suprugb volovb . i . 5 . tisući
oslicb . toli čeladi mnogo . bêše že m(u)žb veli . meju
vs(ê)mi ot vbshoda.
- 4 *I hojahu s(i)n(o)ve ego i tvorahu pib po do-*
mêhb . ed(i)nb každo v domu svoem' . i posilajuće
prizivahu vse sestri svoe . i jidihi i p'êhu š nimi . i
t(a)ko tvorahu na vsaki d(a)nb.
- 5 *I egda iskončavahu se dni pira v vselenêi . posi-*
laše k' n(i)mb Iovb . i posvećevaše e . i vstavb s' jutra
prinošaše | olovakti na vs(a)ki d(a)nb i g(lago)laše . 186 d
eda kako sagrêšetb čeda moê . i ne bl(agoslo)v(et)b
b(og)a v sr(bd')cihb . i t(a)ko tvoraše Iovb na vs(a)ki
d(a)nb.

I. 1. eterb] - Pm N_{1,2} SP Vn Vt₁₀ K L B | avsidonscêi] avsid'scêi Pm SP Vt₁₀ N₂ B, avsidcêi K, av'sidascê N₁, av'sidanъscei L | iov'] iobъ Pm N_{1,2} SP Vn K L B | ta] - Pm N₁ | i²] - N_{1,2} Vn Vt₁₀ K L. 2. i, i²] - N₁ | rodiše] rodi Pm L | sed(a)mb sinovb] sinovъ .ž. N₂. 3. bê] - Vt₁₀] bist' K | i tri tisuća velbludi] - Pm | velbludi] vel'bljudi i kamelii Vn, velblud' i kameli L, velbludovъ i kameli N₂ | .d. tisućb... .d. tisući] .d. satb... .d. satb N_{1,2}, petb satb... pet' satb B] .ju.ju. SP | m(u)žb] + ta Pm N_{1,2} SP Vn Vt₁₀ K L B | veli] + i čbstanъ N₂ Vn L | vs(ê)mi] vsêmb N₁ | vbshoda] vstoka sl'nea N₂ Vn L] ishoda B. 4. i] - N₁ | hojahu] i shoždahu N₂, shoždahu L, s'hoêhu Vn | domêhb] domê Vt₁₀] + svoihъ N₁ | každo] + ihb N₂ Vn L | svoem'] svoihъ N₁ | i...i] - N₁ | vse] tri Pm N_{1,2} SP Vn Vt₁₀ K L B | i t(a)ko] tako Vn L. 5. i] - N₁ | iskončavahu] skončavahu N_{1,2} Vn K B | pira] - L | vselenêi] veseli N₂ Vn L | iobъ]

⁷ Za prve riječi u versu to je manje više provedeno i u rukopisima.

- 6 I egda bê êko i sb d(b)n' . i se pridu anj(e)li b(o)ži
préd'stoêti préd' g(ospod)b(m)' . i d'évol' pride š nimi,
- 7 I reče g(ospod)b dbêvlu . ot kudu pride . i otve-
ćav' d'évol' g(ospod)u reč|e . obhožd' z(e)mlju . i pro- 240 b
hoždb pod'n(e)b(e)snuju prid'.
- 8 I reče emu g(ospod)b . vnet li pomišleniem' tvoim'
na raba moego Iova . êko nêst' č(lovê)ka takogo ot
sućihb na z(e)mli . i č(lovê)kb neporoč(b)n' . istin(b)n'
. prav(b)d(b)n' . b(o)gočb|tc' . otgrêbæ se ot vsee zblie
vešći.
- 9 Otveća že dbêvolb i reče préd' g(ospod)b(m)' . eda
tune četet' Iov' g(ospod)a.
- 10 Ne ti li esi ogradilb vbnêšnaê ego . i vnutrbnaê
domu ego . i vsa sućaê ego okr|st' . dëla ruku ego
bl(agoslo)vilb esi . i skoti ego mnogi stvoril' esi.
- 11 Nb pošli ruku tvoju . i kosni vb vse eže imat' .
ačë ubo ne préd licem' te bl(agoslo)vit'.
- 12 Tbgda reče g(ospod)b dbêvlu . se vse eliko est'
ego . daju v ruku tvoju . na samom' ne kosni se . i
izide d'évol' ot g(ospod)a.
- 13 I bê êko sb d(b)nb . i s(i)move Iovli i dećeri ego
êdêêhu i p'êhu vino v domu brata svoego starêišago.
- 14 I se vêstnik' pride k' Iovu . i reče emu . supruzi
volov' tvoih' orahu . oslice živêahu bliz' ih'.

Vb₂ | na vse dni] na vs'ki d(a)nb MR. 6. i egda] gr. segda MR. 7. g(ospod)u]
+ i MR | obhožd'] ophožd' Vb₂, s] obidb MR | prohoždb] gr. prihoždb VO]
proidoh' MR | pod'n(e)b(e)snuju prid'] ju i pridohb simo MR. 8. i²] - Vb₂ VO
MR | neporoč(b)n'] + i MR | b(o)gočb|tc'] bogočastivb MR | vsee] vsakoe VO
MR. 9. otveća] otvećav MR. 10. ne ti li] ne li ti MR | esi ogradilb] ogradil esi
Vb₂ MR | okr|st'] i MR | ego] - VO | stvoril' esi] + na z(e)mli Vb₂, s VO MR.
11. kosni] + ruku tvoju Vb₂ | vb] - MR. 12. tbgda] i tagda MR] tada Vb₃ | se] -
VO | eliko est' ego] koliko imat' onb MR] eliko imat' Vb₃ | ruku tvoju] ruci
tvoi MR Vb₃ | samom'] samoga ego MR Vb₃ | kosni se] tići MR] takni Vb₃,
svr. eksc. Vb₃. 14. i se vêstnik' pride k' iovu] i se pride vestnik ka iovu MR |

- 6 V' eteri že d(a)nb pridu s(i)n(o)ve b(o)ži i pred'-
stoéhu pred' g(ospod)bmb . meju imi že ošce bé i
sotona.
- 7 Em(u) že r(e)če g(ospod)b . ot kudu pride . on že
r(e)če . obidohb z(e)mlju i proidoh' ju . i pridb sêmo.
- 8 I r(e)če emu g(ospod)b . vne v istinu mišleniem'
tvoimb na raba moego Iova . êk(o) nêstb podobna
emu na z(e)mli . č(lovê)kb nevin'nb i pravb . toli boe
se b(og)a . i otstupæ ot vs(a)k(o)go zla.
- 9 Em(u) že otveća d'êvlb i r(e)če . eda tune Iov'
boit se b(og)a.
- 10 Ne li ti ogradil' ego esi . i domb ego . i vsa imê-
niê ego . dêla ruku ego bl(agoslo)v(i)lb [esi] . i imênie
ego rastetb na z(e)mli.
- 11 Na prostri ruku tvoju i t(a)kni vsa êže imatb .
ašce ne v lice tvoe bl(agoslo)v(i)t te.
- 12 R(e)če že g(ospod)b sotonê . se vsa êže imatb v
ruku tvoeju sutb . t(a)kmo na nb samogo ne prostri
ruki tvoee . izide že sotona ot lica g(ospod')na. ||
- 13 V' eteri že d(a)nb s(i)n(o)ve i deçeri ego jidihu i 187 a
p'êhu . v domu brata svoego prvênca.
- 14 I se salb pride k' Iovu [iže g(lago)laše] . volove
tvoi orahu . i oslice tvoe blizu ihb pasêhu se.

iobv v. I, 1. | posvećevaše| posvećaše Pm N₁, posécaše N₂ SP K | ij - N₁ |
vstavb| + že N₁| + rano (za jutra) N₂, rano Vn L| v'stae rano Vn L| stav' K |
prinošaše| + b(og)u Pm N₁ SP Vt₁₀ K B| + o nihb N₂ L| + o nihb k' b(og)u
Vn | vs(a)ki| kihždo Pm| kiždo Vt₁₀ B| edinb každo N₂ Vn L | i g(lago)l(a)še|
g(lago)l(a)še bo Pm N₁ Vt₁₀ B| glagolaše bo iobv N₂ Vn L| g(lago)l(a)vše K |
b(og)a| - K | v| gr. nb Vn | srcihb| + svoihb Pm N₁, 2 SP Vn Vt₁₀ K L B,
svr. SP; | iobv| iobv v. I, 1. 6. s(i)n(o)ve| s(i)ni Vt₁₀ B | ij - Vt₁₀ | že| - Pm K |
ošce| - N₁, 2 Vn Vt₁₀ L | bé| bêše N₂ | ij - Vt₁₀ N₂ Vn L | sotona| + d'êvlalb Vn,
d'êv(a)lb N₂ L. 7. r(e)če g(ospod)b| g(ospod)b reče N₁ | obidohb| obšadb N₁ |
proidoht' prošadb N₁ Vn | ju| - N₁ | pridb| pridohb Vn. 8. i r(e)če| reče že
N₁ | i r(e)če (e)mu g(ospod)b| - Vt₁₀ | v istinu| + vimb B | iova| ioba Pm N₁, 2
Vn K L B | nêstb| - L | podobna emu| emu podobna N₁ | emu| + ot sučihb
N₂ Vn L | z(e)mli| z(e)mlihb L| + est' bo N₂ Vn L | toli| gr. to to N₁ | i N₂ L.
9. otveća| otvećavb Pm N₂ Vn Vt₁₀ L | ij - Pm N₁ Vn K L | r(e)če| reki N₁
K | eda| da K | tune| gr. tu N₁ | iov'| iobv v. I, 1. 10. ti| - N₂ | ego esi| i esi
N₁| esi ego Pm Vn L | ij - N₁ | imêniê| + i L | bl(agoslo)v(i)lb| + esi Pm N₁
Vn Vt₁₀ K B| + ego esi N₂ L | ij - Vt₁₀. 11. prostri| + malo Pm N₁, 2 Vt₁₀ L,
B | ruku| + malo Vn | tkni| kosni Pm N₁, 2 Vn Vt₁₀ K L B | ne| - Pm N₂ Vn
Vt₁₀ K L B | tvoe| - N₁ Vt₁₀ K L. 12. že| - Vn | sotonê| gr. sototi Vn | imatb| +
iobv N₂ Vn L | t(a)kmo| + že N₂ | nb| - N₁ K | samogo| - Pm Vn Vt₁₀ B | ruki
tvoee| ruku tvoeju N₁ | t(a)kmo ... tvoee| takmo že ne prostri na nb ruki
tvoee N₂ | g(ospod')na| g(ospod)a Vn; svr. Pm Vt₁₀. 13. p'êhu| + vino N₁. 14.
ij - N₁ | iovu| iobu N₁, 2 Vn K L B| + iže g(lago)laše N₁ Vn K L B| + glago-

- 15 *I prišbd'še plénajućei pléniše i . i rabi tvoi izbiše
oružiem' . ubéžav že az' ed|in' prid' v'zvěstiti tebé.* 240 c
- 16 *Ošce semu g(lago)ljuću pride drugi věst'nik' . i
reče k' Iovu . og(b)n' spade s n(e)b(e)se na z(e)mlju
i sbžbže ov'ce . i pastiri poést' takožde . i ubéžav' az'
edin' prid' v'zvěstiti tebé.*
- 17 *Ošce že semu g(lago)ljuću . pride drugi věstnikb
. i reče k' Iovu . snuznici stvoriše na ni tri čela . i
obidu vel'bludi tvoe i pléniše e . i rabi tvoe izbiše
oružiem' . i ubéžav' az' edin' . i prid' v'zvěstiti tebé.*
- 18 *Ošce že semu g(lago)ljuću in' věstnik' pride
g(lago)le Iovu . s(i)nomb tvoim' . i dečerem' tvoim'
édućem' i p'jućem' u brata svoego staréišago.*
- 19 *Vnezapu vétrb veli naide ot pustine . i kosnu se
v četir|i ugli hramini . i pade se hramina na déti 240 d
tvoe i umrěše . Sp(b)sb že se az' edin' i prid' v'zvěstiti
tebé.*
- 20 *Sice uslišav' Iov' vstav' rastrbza rizi svoe . i
ostriže vlasi glavi svoee . i posipa prbstiju glavu
svoju . i pad' na z(e)mli pokloni se g(ospod)u.*
- 21 *I reče . sam' nag' izid' iz' čréva matere moee .
nag' idu tamo . g(ospod)b dast' g(ospod)b otét' . ékože
g(ospod)u izvoli se tako bist' . budi ime g(ospod')ne
bl(agoslovle)no v' v(é)ki.*
- 22 *O sih' vséh' priključših' se emu ničimže ne
s(b)gréši Iov' préd' g(ospod)b)m' . ni ustnu svoeju ne
dast' bezumié b(og)u.*

oslice] + že Vb₂. 15. plénajućei] - VO | tvoi] tvoe Vb₂ VO MR | ubéžav že az' edin'] i az' ed(i)nъ ubižahъ i MR. 16. ošce] i ošce MR | pride drugi věst'nik'] i se drugi vestnik' pride MR | i reče k' iovu] k' iovu i reče MR | sbžbže ov'ce] požga ovce tvoe MR | poést'] - MR | ubéžav'] ubižah' MR | prid'] i prid' MR. 17. že] že i MR | pride drugi věstnikb i reče k' iovu] i se ini vestnik' pride k' iovu i reče emu MR | i ubéžav' az' edin'] i az' ed(i)nъ ubižav' MR. 18. semu] - Vb₂ | in'] i se ini MR | g(lago)le iovu] k' iovu i reče emu MR | i dečerem'] i dečeramb Vb₂ VO] - MR. 19. vnezapu] i vnez. MR | naide] - VO] pride MR | hramini ... hramina] hrama ... hram' MR | na déti tvoe] na ditcu tvoju MR | sp(b)sb že se] i ubižav' MR. 20. sice uslišav' iov'] i slišav' sie iovъ i MR | prbstiju] popelom' MR | na z(e)mli] na z(e)mlju MR. 21. sam'] gr. namъ VO | idu] vraću se MR | otét'] otéstъ Vb₂, otê MR | že] - MR | g(ospod)u izvoli se tako] g(ospode)vê godê t(a)ko stvor(e)no MR. 22. MR: Vá vs(ê)hъ s(i)hъ ne s'gréši iov' ustnama svoima . ni bezumno ničesože prot(i)vu b(og)u g(lago)lal' estъ | ustnu svoeju]

- 15 I prišadše pl(é)nbjuće pléniše e i rabi tvoe izb(i)še . oružiem̃ . i azb ed(i)nb ubězahb da vzvěstil bim̃ t(e)bé.
- 16 I egda ošce si g(lago)laše pride drugi salb i r(e)če . oganb spade s n(e)b(e)se . i požže vse ovce tvoe . i pastiri t(a)koe . i azb ed(i)nb ubězahb da vzvěstil bim̃ t(e)bé.
- 17 I ošce semu g(lago)ljuću . pride tretí salb r(e)ki . velbludi tvoi paséhu se sa skotom̃ . Haldéi že stvo-riše tri zastupi . i obidoše vséh̃b i vzeše vse . i otroki tvoe izb(i)še oružiem̃ . i azb ed(i)nb ubězahb i prid' vzvěstiti t(e)bé.
- 18 Ošce že semu g(lago)ljuću . se ini salb pride i r(e)če . s(i)n(o)ve tvoi i dečeri tvoe édéhu i p'éhu vino u domu brata svoego prvénca.
- 19 I vnezapu naide d(u)hb veli ot strani pustine . i opré se v četiri nugle hrama . i podvrati se hram̃b i pokri vséh̃b i ubi . i a(z') ed(i)nb ubězahb vzvěstiti t(e)bé.
- 20 T'gda vstavb Iovb razdré suknju svoju i ostriže gl(a)vu svoju . i padb pokloni se g(ospode)vě.
- 21 I r(e)če . nagb izidoh̃b ot črěva mat(e)re moee . nagb v'zvraču se onamo . g(ospod)b da g(ospod)b oté 187 b . budi ime g(ospod')ne bl(agoslovle)no.
- 22 V' vséh̃b sih̃b Iov' ne e sagrěši[lb] ni bezumno ničesože protivu b(og)u g(lago)lab estb.

laše N₂ | tvoe] - N₁, 2 Vn K B | blizu] bliz̃ N₁, 2 K B | blizu ih̃ paséhu se] pasihu se blizu ih̃ Vn L. 15. i] - N₁ | pl(é)nbjuće] plénajuće N₂ | izb(i)še oružiem̃] oružiem̃ iz'biše N₁ | i] - N₁ | t(e)bé] + gospodu moemu N₁, 2 (nakn. dodano). 16. i] - N₁ | i egda ošce B | si] ošce egda i si K | ošce] - N₂ L | si] sa Vn N₂ (nakn. dodano) L | požže] požeže L] požga B | tvoe] - N₁, 2 Vn L | ovce tvoe] - K | t(a)koe] - N₁, 2 K L B] tvoe Vn | i - N₁ | da vzvěstil bim̃] i prid' vzvěstiti N₁, 2 L] i pridoh̃b v'zvestiti K B] i pridem̃ da vzvestil' bim̃ Vn. 17. i] - Vn | i ošce] ošce že N₁, 2 L B | r(e)ki] i reče N₁ K | i ... i] - N₁ | vséh̃b] vse N₂] e vse L] v'se za otroki tvoe Vn] - K | se] e N₂ Vn L] e vse N₁ K B | otroki] - Vn | tvoe] - Vn K | i] - N₁ | prid' vzvěstiti] da vzvestil bim̃ Vn K. 18. tvoe] tvoi N₂. 19. i] - N₂ | vnezapu] nezapu K | v] u K B] o N₁, 2 L | četiri nugle] četiri nugli N₁ L] četiri ugli N₂] četire nugli Vn B] četire strane K | i ... i] - N₁ | i podvrati se hram̃b] - Vn | vséh̃b] e N₂ | i ubi] - K | i] - N₁ | ubězahb] + i prid̃ N₁, 2 K B L. 20. t'gda] gr. egda K | vstavb] vsta N₂ Vn L B] stavb K | iovb] iob̃ N₁ K] iob̃ i N₂ Vn L B | suknju svoju] rizi svoe N₁ | padb] + na z(eml)ju N₁, 2] + na z(e)ml̃i B. 21. i r(e)če] reki N₁ | izidoh̃b] izid' N₁ | ot] is N₂ K | v'zvraču] vraču N₁ Vn K L | da] dast̃ N₂ L | oté] oté̃b N₁, 2 Vn K L, B(+ êk(o)že g(ospode)vě godé . t(a)ko stvoreno e(st') | bl(agoslovle)no] + v' v(é)ki N₁. 22. v'] i v Vn L | iov'] iob̃ v. I, 1. e] - N₁, 2 Vn K L B | sagrěši]

- II 1 Bist' že éko i sb d(b)n' . pridu anj(e)li b(o)ži .
pred'stoéti préd' g(ospod)b'm' . i dbévolb pride š nimi.
- 2 I reče g(ospod)b dbévlv . ot kudu gredeši . t'gda
reče d'évol' préd' g(ospod)bmb . || prohoždb podbn(e)- 241 a
b(e)snuju . i prohožžb vsu z(e)mlju pridoh'.
- 3 I reče g(ospod)b d'évlu . pomislil (l)i esi na
raba moego Iova . égo nést' takogo ot sučih' na z(e)-
mli č(lové)kb . podobna emu . nezlobiv' prav(b)d(b)nb
i istin(b)nb bgočbstivb . otgrébae se ot vsbkogo zla .
ošče že držit se nezlobiv . si že reče iménie ego v
tbče pogubi.
- 4 Otvečav že dbévlb g(ospod)u r'če . kožu za kožu
. i vsa eliko imat' č(lové)kb dast' za d(u)šu svoju.
- 5 Nikako že na pošli ruku tvoju . i kosni kosti ego
. i v plbt' ego . ašče ne préd' licem' te bl(agoslo)vitb.
- 6 Reče že g(ospod)b dbévlv . se prédaju ti i . tdkmo
d(u)šu ego sbljudi.
- 7 Izide že dbévl' ot g(ospod)a i porazi Iova gnoem'
bolézn'nom' . ot nogu do glavi.
- 8 I vzet' Iov' črépb . da stružet' gnoi svoi . i sam'
sédééše na smetišči vbné grada.
- 9 Vréméni že m|nogu mimoš'd'shu . reče k nemu 241 b
a žena ego . dokolé trpiši g(lago)le . se poždu ošče vr(è)-
b me malo čae nadéénié sp(b)seniju moemu . se pogibe
pamet' tvoé ot z(e)mle . s(i)n(o)ve tvoi i deceri moego
c čréva . strasti i bolézni . eže v tbče trudih' se sa usi-
d na méstó ot mesta . i v hraminu ot hramini . i žduči
slbnca kogda zaide . da počiju ot truda i strasti .

ustnama svoima VO. II, 1. bist' že] i egda bist' MR. 2. gredeši] pride MR | t'gda] on že MR | d'évol' pred' g(ospod)bmb] - MR | prohožžb] prohoždb Vb₂ VO | prohoždb podbn(e)b(e)snuju i prohožžb vsu z(e)mlju pridoh' obidohb zemlju i pridoh' ju i pridohb simo MR. 3. i reče g(ospod)b d'évlu] - MR | pomisli li] pomislilb li Vb₂ VO MR | esi] esi ubo Vb₂ VO MR] ubo esi MR | na z(e)mlj] po z. VO | ot sučih' na z. č(lové)kb] ot č(lové)kb sučihb na z. MR | vsbkogo] vsego Vb₂ | nezlobiv] nezlobi Vb₂ VO | si gr.] ti VO MR. 4. otvečav že] i reče MR | vsa] vse VO MR | dast' za d(u)šu svoju] za svoju d(u)šu dast' VO, dast' za svoju d(u)šu Vb₂ MR. 5. kosni] + v Vb₂ VO MR. 6. reče že] i reče MR | ti i] ego v ruci tvoi MR | d(u)šu ego sbljudi] d(u)še ego ne takni se MR, svr. MR. 7. bolézn'nom' | bolézninom' Vb₂. 9. mimo-] - Vb₂. 9a. poždu ošče vr(è)me | poždju vr(è)me | ošče Vb₂ VO. 9b. se] + bo Vb₂ VO. 9c. sédiši

- II 1 Bist že v' eteri d(a)nb . egda prišadše s(i)n(o)ve
b(o)ži i pred'stoêhu pred' g(ospod)bmb . i obrête se
tu paki meju imi sotona . i stoêše pred nimi.
- 2 I r(e)če emu g(ospod)b . Ot kudu pride . on že
r(e)če . obidohb z(e)mlju i proidoh' ju i pridohb sêmo .
- 3 I r(e)če emu g(ospod)b . eda čto rasmotrib esi .
v rabê moemb Iovê . nêstb podobna emu na z(e)mli .
mužb nevin'nb i pravb i boe se b(og)a . i odstupae ot
zla . ti že pod'viža me na nb . da stužu i v sue . i
ošce dr(')žit se nezlobivb .
- 4 Em(u) že otveća d'êvlb reki . kožu za kožu . i
vsa êže imatb č(lovê)kb dastb za d(u)šu svoju .
- 5 Togo radi pošli ruku tvoju . i kosni kosti ego i
pl(b)tb . tbgda uzriši čto v lice tvoe blagor(e)četb .
- 6 R(e)če že g(ospod)b sotonê . se v r(u)cê tvoei est'
. na obače d(u)še ego hrani se .
- 7 Iz'sad že sotona ot lica g(ospod')na . porazi Iova
g'noemb ljutimb ot plesnu daže do vrha ego . i udru-
čena bis(t') pl(b)tb ego g'noem ljutimb i čvrmi velmi .
- 8 Priêt že Iovb črêpb . i str[u]gaše gnoi svoi . i
sêdêše na smetišci .
- 9 R(e)če že emu žena ego . dok(o)lê prebivaeši v
nevinstvê tvoemb . bl(agoslo)vi b(og)a | i umri .

187 c

+ ustnami svoemi B | bezumno] bezumna N_{1,2} | ničesože] nič'tože N₂ Vn L |
g(lago)lab estb] g(lago)l(a)še L; svr. B. II, 1. egda] - N₁ | že K | prišadše]
- L | b(o)ži i] božii i N₂ K] b(o)ži L | pred'stoêhu] prêstoêhu N₁ | stoêhu N₂ Vn
K L | i obrête] obrête že N_{1,2} Vn K L | tu] - K | tu paki p(a)ki tu Vn | nimi]
nimb N₁ K] g(ospod)bmb N₂ Vn L. 2. i r(e)če emu g(ospod)b] g(ospod)b r(e)če
k' nemu N₁ | kudu] kudê Vn | obidohb] ob'šadb N₁ | proidoh'] prošadb N₁ Vn
L | pridohb] pridb N₁. 3. i] - N₁ L | iovê] iobê N_{1,2} Vn K L | nêstb + bo N_{1,2}
Vn L | i...i...i] - N₁ | nevin'nb i] nevinanb Vn | boe] boei N₁ | o'] + v'sakoga
K | i ošce] ošce N₁. 4. otveća d'êvlb] gr. ot'vecavb L | eže] ka Vn | svoju] - L.
5. kosti] usta kosti K | i pltb] - N₁ | pltb] + ego K] + i N₂ Vn L | v] - Vn.
6. tvoei] tvoi N_{1,2} K | obače] obak' N₁ | hrani se] hrani K. 7. iova] ioba N_{1,2}
Vn K L | i] - N₁ | bist'] bê N₂ Vn L | g'noem ljutimb] smradomb N_{1,2} Vn K
L | čvrmi] čr'vi N₁ | + i K | velmi] z(ê)lo N₁ | ljutimi Vn. 8. priêt že] priê iže
K | iovb] iovb v. I, 1 | gnoi] gr. go noi L | smetišci] smetišcihb N₂ Vn L] +
vanê N_{1,2} Vn K L. 9. dok(o)lê] doideže N₁ | prebivaeši v nevinstvê] v' ne-
vin'stve prebivaeši Vn | b(og)a] b(ogu) N₁. 10. ne li êk(o) edina] ne edina li
N₁ | dobra] dobraê N₂ | priêhom] priêsmo N₁ | ubo] - K | g(ospod)b] gr.

- eže me n(i)ne ob'drbžet' . nb r'ci eterb g(lago)lb kb
g(ospod)u i umri.
- 10 On že vbzrêv' na nju reče . što êko edina od'
bezumnih' žen' g(lago)la . ašče dobra priêhom' ot ruki
g(ospod')ne . z'lih li počto ne trpim' . o vsêh' sih'
priključ'sih se emu . ničesože sbgrêši ustnama svoima
prêdb b(ogo)mb . i ne dast' bezumiê b(og)u. |
- 11 Slišavše že tri druži ego vse zlo naš(b)d(b)šee 241 c
na nb . pridoše kbždo ot svoee strani k nemu . Eli-
fasb temanski c(êsa)rb . Valdadb sauhêiski mučitel' .
Sofarb minêiski c(êsa)rb . i pridoše v kupê utêšiti i
posêtiti ego.
- 12 Vidêvše že i (i)z daleče ne poznaše ego . i vz(b)-
piše glasom' veliem' . i rasplakaše se i rastrzaše
odeždju . . posipaše prvstiju glavu svoju.
- 13 I sêdêše u nego . 7 . dni i . 7 . noći . i niktože
ot nih' v'zg(lago)la k nemu . vêdêêhu bo êzvu suçu
ljutu i veliku zêlo.

Prva grupa (ℵ) kontinuirá LXX, druga Vulgatu. U drugoj je dvaput više tekstova nego u prvoj i gotovo dvaput onoliko varijanata kao u prvoj, što po sebi navodi na to, da će među varijantama biti velik broj takvih, koje upućuju na pisca, a ne na tekst iz kojega se prepisivalo ili prevodilo. Kada se one razmotre (najprije za ℵ i bez preinačivanja o kojima govori Jagić i o kojima će riječ biti poslije), vidjet će se, da do njih dolazi tako

a) da je pisac neku riječ izostavio: tako na pr. Vb₁ izostavlja na zemli (I₁₀ ἐπί τῆς γῆς, + Vb_{2, 3} VO MR), i (I₁₄ καὶ sc. αἱ θῆλειαι oslice že živêahu Vb₂), ἐν (sc. μαχαίραις I₁₅, v. I₁₇), prêd'stoêti prêdb g(ospod)mb (II₁ παραστῆναι ἐναντίον τοῦ κυρίου), ubo (II₃ οὐν, pomi-slib li esi ubo Vb₂ VO MR), bo (II_{9b} ἰδοὺ γὰρ ἠφάνισται, se bo pogibe Vb₂ VO), svoihb (II_{9d} μου sc. τῶν μόχθων, ot trudb svoihb Vb₂), ne (sbgrêši) Iovb (II₁₀ οὐδὲν ἤμαρτεν || οὐχ ἤμαρτεν Ἰωβ, + Vb₂ VO), prôds ađtôn (II₁₁ sc. παρεγένοντο ὁμοθυμαδόν), êkastos tîh êavtoũ (II₁₂ ὁἷξαντες ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ στολήν, Vb_{1, 2} VO samo rastrzaše ode-

v gnoju i črveh'] v gnoi i črveh' sêdiši Vb₂, v' gnoi i v' čr'vehb sêdiši VO | obnoć'] - VO. 9d. ot mesta] + prêhodeći Vb₂ VO | zaidel] zaidetb VO | truda] trudb svoihb Vb₂ | ob'drbžet] odrbžet' Vb₂ VO. 10. dobra] blaga Vb₂ VO | sbgrêši] ne sbgrêši Iovb Vb₂ VO | svoima] - Vb₂. 11. vse zlo] - VO. 12. i²] - Vb₂ VO | i rastrzaše] rastrzavše VO. 13. êzvu suçu ljutu] êzvu ljutu suçu VO.

- 10 On že r(e)če ei . ne li êk(o) edna ot bezumnihb ženb g(lago)lala esi . ašce dobra priêhomob ot ruki g(ospod')ne . zalihb ubo počto ne trpimb . g(ospod')b da g(ospod')b ot'êtb . kako g(ospode)vê godê t(a)ko stvoreno estb . budi ime g(ospod')ne bl(agoslovle)no v v(ê)ki . v' vsêh' sihb ne sagréši Iovb ustnama svoima.
- 11 Slišavše že sie tri priêt(e)li Iovli . vse zlo eže priključi se emu . pridoše sami ot mêsta svoego . Eli-fasb Timanitb . i Baldat' Suitb . i Sofarb Namatitb . svećaše ubo kupno da pridutb . i pohodet' i i utêšet' i.
- 12 Egda pridoše videće i i ne pozn(a)še i . vzapiše i plakaše i rizi svoe rastrzaše . i pokropiše popelomb gl(a)vi svoe za žalostb.
- 13 I sêdoše š nimb na z(e)mli . 7 . dni . i . 7 . noći i i niktože ne g(lago)l(a)še emu ni s(love)se . vijahu bo i imuća bolêzn' veliju.

ždju); ispor. s time i vb (II₅, kosni v kosti Vb₂ VO MR, a i Vb₁ u istom versu ima kosni ... v plbt' ego), zatim Vb₂ u I_{5, 18}, II_{9, c, 10}, VO u I_{3, 10, 12, 15, 19}, II_{9, c, 11}, MR u I_{3, 10, 16} i dr. Da se zaista radilo o izostavljanju, potvrđuju mjesta kao na pr. u I₁₅, II₁₁ (VO), I₁₀ (MR) i sl., gdje je izostavljen bilo subjekt, bilo predikat ili koji drugi istaknutiji dio, koji se inače nalazi i u grč. i u slav. spomenicima, pa kada su se izostavljali i takvi dijelovi, mogla su se slična izostavljanja lakše dešavati, kada se radilo o riječima, koje nisu bile tako istaknute, kao što su i, že, se, ego, semu, ih' i sl.).

Nekih grč. mjesta uopće nema u glag. tekstovima, što znači, da se nisu nalazila ni u matici, koja im je služila kao predložak. Takva su mjesta τὰ ἕξω || τὰ ἕξω πάντων τῶν ὄντων, vsa sućae I₁₀) ili spomenuto ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ (sc. στολήν, odeždju II₁₂), ili (ιδόντες δὲ) αὐτόν (πρόρωθεν, vidêvše že iz daleče II₁₂). U posljednjem primjeru moglo

gospoda Vn | g(ospod')b ... v v(ê)ki - N_{1, 2} K L | iovb] iobv v. I, 1. 11. sie] - N₁ K L | iovli] iobli N_{1, 2} Vn K L | emu] - N₂ K L] i Vn | Elifasb] Elimasb N₂ | Timanitb] Timatib Vn K | i] - N_{1, 2} | Suitb] Suetb K | i] - N₁ | Sofarb] Sufarb N₁ K | Namatitb] Namitb N₁, Namanitb N₂. 12. egda] + že N_{1, 2} Vn | plakaše i] plakaše N₁ K | rastrzaše] razderaše N₁] razdriše K. 13. sêdoše] sêdêše N_{1, 2} Vn L | dni . i] dni . trb Vn] dni K | ne] - N_{1, 2} Vn K L | g(lago)l(a)še] g(lago)la N₁ | emu] - Vn | ni] i N_{1, 2}] - L | vijahu] viždahu N₂ | imuća bolêznb veliju] bolêznb imućb veliju N₁.

je *i* (*αὐτόν*) ne pripadati prijedlogu ili ispasti ispred *iz-* (a moglo se, ako se izuzme *že*, tumačiti i - izostavljati i kao anafor. *i* uz part. pret.). No zanimljiviji su od toga slučajevi I₁₉, II₁ i II_{9d}, gdje se glag. tekst slaže s jednom (*i* to ne istom) verzijom *Sin*⁸: u I₁₉ VO ima varijantu, koju ima *Sin** (*a Sin*^{c.a} je nema), u II₁ svi gl. brevijari izostavljaju varijantu, koju izostavlja i *Sin** (*a Sin*^{c.a} je ima), dok u II_{9d} i *Sin* i *A* izostavljaju varijantu, koju ima *B* : Vb₂, a nemaju je ni Vb₁ ni VO. Treba li odatle zaključiti, da je u matici, iz koje se prevodio scsl. tekst, bilo i elemenata *Sin*? — Mislím, da ne treba. Vb₂ u II₉ ima (*trudb*) *svoihb*, dakle se ne udaljuje od *B*, pa se može uzeti, da je u Vb₁ i VO ta riječ izostavljena, a to se može uzeti i za I₁₉, II₁, gdje su spom. riječi u II₁ ionako bile suviše, a do odvajanja *Sin** od njegova predloška u I₁₉ moglo je doći u jednakim uvjetima, u kojima je (na tom mjestu) došlo do odvajanja VO od ostalih glagoljskih tekstova. Da ne treba tražiti izvora u *Sin** ili u nekom mješovitom tekstu B||*Sin**, pokazuju različna druga mjesta, u kojima glagoljski tekst *ne* ide za varijantama u *Sin** (ispor. I₅, 13, 16, 17, II₄, 9^{a.c}, II₁₃ i dr., a u I₁₃, 17, II₉^{a.c} i II₁₃ izostavljena su u *Sin** neka mjesta, koja se inače nalaze u svim glagoljskim tekstovima).

b) *da je koju riječ dodao, koje nije bilo u tekstu iz kojega se prevodilo ili prepisivalo*; ispor. za Vb₁ I₃ (*že, že, i*), I₄ (*sb soboju*, u grč. samo *ἀμα*), I₈ (*č(lové)ka, i, prav(b)d(b)nb* — kao u *Sin*^{c.a} *A*, ali na dr. mjestu), I₁₃ (*édéêhu i* — kao *Sin*^{c.a} *A*), I₁₄ (*tvoih'*), I₁₅ (*tvoi*), I₁₆ (*na z(e)mlju A*, v. str. 32), I₁₇ (*že, tvoe, tvoe*), I₁₉ (*uslišav'*, gdje je prevodilac — kako pokazuje *sice* — grč. *οὐτως* shvatio jednako kao *A*, pa ga jednako i dopunio), I₂₁ (*v v(é)ki*, v. str. 32), I₂₂ (*ni ustnu svoeju*, v. II₁₀), II₃ (*podobna emu A*, v. str. 33), II₈ (*Iov' A, sam'*), II₉ (*k*), II_{9b} (*tvoi A*), II_{9c} (*bespokrova*), II₁₀ (*i ne dast' bezumié b(og)u*, v. I₂₂), II₁₁ (*svoima A*; Vb₂ nema), II₁₂ (*ego, sc. poznaše*), II₁₃ (*i, k nemu, AC πρὸς αὐτὸν λόγον*, v. str. 48), a tako je *i* u drugim spomenicima, ispor. Vb₂ (*i kosni*) *ruku tvoju* I₁₁, MR *i (reče)* — (*pridohb*) *simo* I₇, *i se (pride)* — (*ov'ce*) *tvoe* I₁₆, *i (semu)* — *i se* I₁₇ i dr. Kao što se vidi, istaknutija su mjesta ili sinoptička, ili bilo kako ističu ono, što osnovna riječ znači.

c) *da je proveo neke promjene, koje opet mogu biti u svezi*

a. *s grafijom; pomišlašé* u I₅ očito je nastalo netočnim čitanjem kratice za *posilaše* (*ἀπέστειλεν, ἀπέστειλεν*, mittebat, v. Pechuška op. c. 12). Da je to bilo i u predlošku, iz kojega su se prepisivali najstariji

⁸ Za aparaturu i grčke tekstove ispor. H. B. Swete, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*⁵, Cambridge 1925.

tekstovi, vidi se po tome, što svi spomenici ove grupe imaju taj oblik (B ima *posilaše*). Na taj način jamačno treba tumačiti i *vsego* II₃ Vb₂ (prema *vsbkogo* Vb₁, *vsakogo* VO sc. *zla*) i *prinose* I₅ Vb VO (prema *προσέφερον*, *prinose* MR), a tako je, ako se uzme, da je ćir. z moglo biti nalik na glag. e⁹, moglo doći i do zamjene brojeva u I₃, gdje LXX, Vulgata, *pm* i B imaju 7000 (ovaca), a A 6000.

S obzirom na dij. zamjenjivanja *é : e : i* (a za maticu glag. tekstova se može pretpostaviti, da je bila napisana na ekavskom ili ekavsko-ikavskom tlu) moglo bi se ovamo ubrojiti i *védéahu* II₁₃ (za *έώρων*), koje također imaju sva tri teksta ove grupe, a možda bi ovamo išlo i *vse eže imat'* I₁₁ (*kosni vb vse eže imat'*) za *vsé éže imat'* prema grč. *ἄψαι πάντων ὅν ἔχει*.

Ne spominjem ovdje primjera, kada je bilo rubrikator, bilo pisac sâm (kada je vidio, da su mu mjesta za inicijale ostala prazna, a predložka više nije bilo) ispisao koje krivo slovo (Vb₁, ₂ *si* mj. *ti* u II₃, VO *nam* mj. *sam'* u I₂₁, MR *segda* mj. *i egda* u I₆, i sl.).

b. s *krivom interpretacijom*; na pr. u II₃ naši rkp. imaju *ti že reče iménie ego v tošce pogubi* (tj. *ti že, reče, iménie ego v tošce p.*) za grč. *σὺ δὲ εἶπας τὰ ἐπάρχοντα αὐτοῦ διὰ κενῆς ἀπολέσαι*, do čega je moglo doći kraćenjem pa zatim krivim tumačenjem inf. *pogubiti* kao aor. *pogubi* (i to još u matici, jer kraći oblik ima i Vb₁, i Vb₂ i VO i MR). U *εἰ μὴν εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσει* I₁₁ na sličan je način (kao u A) *μὴν* protumačeno kao *μή* (v. i II₅).

c. s *redom riječi*; ispor. na pr. VO za I₄ i Vb_{1,2} MR za II_{4,9} (gdje je u VO red riječi bliži redu riječi u grč. jeziku), i dr.

d. s *nekim oblicima*; tako na pr. kada se iz razloga, koji su razumljivi poslije onoga što je gore rečeno, ptc. i prez. zamjenjuju aoristom (*v'z(b)piše i rastr'zaše* II₁₂ Vb₁ VO za *βοήσαντες, ῥήξαντες pridb* I₇, II₂ za *πάρειμι*), pl. singularom i sg. pluralom (*oružiem'* I_{15,17} za *ἐν μαχαίραις, μαχαίραις*, na vse dni I₄ za *καθ' ἐκάστην ἡμέραν*), imenica u gen. pridjevom (*nezlobivb* II₃ u Vb₁ prema *nezlobi* u Vb₂ VO: *ošce že držit se nezlobi — εἶτι δὲ ἔχεται ἀκακίας*), ili kada se neki elementi iz sinoptičkih razloga izjednačuju. Kao primjer uzet ću završni stav u I₁₅₋₁₉, koji u B i Sin u I_{15,16} ima *σωθεις* i u I_{17,19} *ἐσώθην* (koje je A generalizirao pa svagdje ima *ἐσώθην || και ἐσώθην*, a Vb_{1,2} i VO prenose ptc. sa I_{15,16} na I₁₇ pa za I₁₅₋₁₇ imaju *ubéžavb* i za I₁₉ *sp(a)sb* (*že se*), dok MR protivno našim i grč. maticama ima ptc. u

⁹ Što bi moglo biti u prilog Weingartovoj hipotezi, da je rec. B bila podlogom bug. škole, odakle je — preko ćir. tekstova — mogla doći i k nama i na sjever k Rusima. Naravno, to je samo pretpostavka (i to dosta slaba, iako je zanimljivo, da s vi tekstovi ove grupe, pa i MR, imaju samo 6000; vrijedno bi u vezi s time bilo ispitati i franačke tekstove i LV).

I_{17, 19} a aor. u I_{15, 16}. Iradijacija je u oba slučaja bila realna, samo je u MR (koji je najmlađi i pod jačim utjecajem V) dovela do sasvim oprečnih rezultata.

To, naravno, ni izdaleka nisu sve nijanse o kojima bi se u ovom dijelu moglo govoriti¹⁰, ali mislim, da su i one dovoljno jasne, da čitaocu daju naslutiti

da su naši pisci i u crkvenim tekstovima znali na svoju ruku izostavljati ili dodavati neke riječi,

da su kod prepisivanja znali griješiti u razvezivanju kratica, brojeva, ponekih glasova i oblika,

da su slobodno mijenjali red riječi i zamjenjivali singular i plural, prezent i aorist, aorist i particip, supstantiv i adjektiv i sl. i

da je do krupnijih varijanata obično dolazilo andje, gdje se neko mjesto po nutarnjem afinitetu (sinoptički, makar i potencijalno) vezalo za koje drugo poznato mjesto.

Jednake su se pojave mogle primijetiti i u grčkim tekstovima, samo što ih je tamo zbog veće konservativnosti i veće pažnje kod prepisivanja manje, pa nisu tako izrazite i brojne.

U svjetovnim tekstovima (u različnim pričama, pripovijetkama, legendama) ta je sloboda, naravno, bila veća, a tomu je kod nas (na našem tlu) znatno pridonosilo i to, što su se tekstovi prepisivali i iz predložaka, koji su bili pisani drugim pismom (ćirilicom, glagoljicom), pa je i to otvaralo veće mogućnosti za slobodniji stav prema tekstu, koji se prepisivao. Odatle tolike razlike u različnim srednjovjekovnim spisima, koji su se prenosili s Istoka na Zapad i sa Zapada na Istok.

Razgledajmo sada veze \mathfrak{A} — \mathfrak{B} i varijante u \mathfrak{B} .

U \mathfrak{A} ta veza — ako se izuzme MR¹¹ — uglavnom dolazi do izražaja samo u I₁. To bi se moglo protumačiti ovako: Inocentije IV dopustio je 1248. i 1252. senjskom biskupu i omišaljskim benediktincima, da se u bogoslužju služe csl. jezikom i glagoljicom »dummodo ex

¹⁰ Dodat ću samo još jednu. Poznato je, kako neki istraživači na istoj razini s ostalim varijantama uzimlju i grč. *καί*, scsl. csl. i. Na spom. mjestima I, 15—19 i u završnom dijelu dolazi ovako: B ima I, 15, 16 *σωθείς δε*, I, 17, 19 *εσώθην δε*, Sin se podudara sa B, tek u I, 16 ima *καί σωθείς*, a A, koji je nivelirao glagol, nivelirao je i veznik pa svagdje ima *καί εσώθην*. Od naših spomenika Vb_{1, 2} i VO imaju kompromisno: I, 15, 19 *ubéžav' že*, sp(a)sv *že se*, a u I, 16, 17 i *ubéžav'*, dok MR svagdje ima *i* (i ispred aor., i ispred ptc., v. gore). Kako je MR i inače zagledao u tekstove, koji su uređeni prema Vulg. (v. I, 7, 19 i dr.), ta se crta može tumačiti i kao utjecaj Vulgate.

¹¹ Za utjecaj Vulg. na MR ispor. pored prethodne bilj. i I, 4, 5, 14, 15, 21, II, 2.

ipsius varietate litterae sententia non laedatur«. Razumije se, da je to značilo, da glagoljske tekstove u svemu treba prilagoditi latinskim. Pisac Vb₁ pokušao je to učiniti i s knjigom o Jobu, ali nije došao dalje od prve rečenice. Ta je zacijelo u predlošku glasila *člověkb eterb bê v straně avsidbscě*, kako ima Vb₂ i VO, i kako ima (s nešto iskrivljenim pridjevom) *pm*, i on je sve to okrenuo prema Vulgati, — sve osim upravo toga pridjeva (za koji Ostr. bibl. ima *Hustō*). Taj nije mogao tako lako okrenuti, možda i zato, što je *husa* kod nas značila isto što *gusa* (praedatio, incursio, insidiae), pa je radije ostao kod staroga, a tada dalje više nije ni pokušavao da svoj tekst prilagođuje latinskomu.

U *Ź* je odnos drugačiji. Tu je za osnovu uzet tekst Vulgate, ali je aparat dobrim dijelom ostao iz matica, koje su se povodile za LXX. Zato će veze *Ź* sa *Ź* biti kud i kamo čvršće: Vt₅ i Vt₁₀ imat će *Ioub* (prema *Iobb* u Pm i dr.), a svi će redom za *in terra Hus* I₁ imati v zemli *avsid'scēi* (*av'sidascē*, *avsidcēi*, *av'sidanbscei*, *avsidon'scēi*), za *considerasti* I₈ — *vne v istinu mišleniem' tvoim'* (*προσεσχες τῆ διανοία σου*¹²), za *irruerunt Sabaei, tuleruntque omnia* I₁₅ — *prišad'se plěnajuce plěniše e* (*καὶ ἐλθόντες οἱ αἰχμαλωτεύοντες ἠχμαλώτευσαν αὐτάς*), za *et invaserunt (camelos)* I₁₇ — *i obidoše (vsěhb)* (*καὶ ἐκύκλωσαν*), za *intravit* I₁₈ — *pride (ἐρχεται)*, za *ventus vehemens* I₁₉ — *duhb veli (πνεῦμα μέγα)*, za *qui testa saniebat radebat* II₈ — *priět že Ioub (Iobb) črěp i str(u)gaše gnoi svoi* (*καὶ ἔλαβεν Ἰώβ ὄστρακον ἕνα τὸν ἰχῶρα ξύη*), za *dolorem vehementem* II₁₁ — *bolězno veliju (πληγὴν δεινὴν καὶ μεγάλην)*, za *suscepimus — suscipiamus* II₁₀ — *priěhomō — tr'pimō* (*ἐδέξάμεθα — ὑποίσομεν*), itd., isporedi i I₁₉, II₁, 2, 7. Tako je i na mjestima, koja bi inače po sebi mogla biti irrelevantna (jer se radi o općim varijantama), da u svezi s ovim, što je gore rečeno, ne upućuju na LXX (ispor. I₂, gdje je red riječi kao u *Ź*, ili II₁₀, gdje *Ź* *ot ruki g* (ospod')ne odgovara grč. *ἐκ χειρὸς κυρίου* (V ima *de manu dei*), i sl.

Kod *Ź* nije se radilo o prevodenju iznova, o davanju slav. oblika nečemu, što nije bilo poznato, pa se prevodilački rad svodio na to, da se sadržaju, koji je bio poznat, samo dade drugi oblik — onaj, koji je on imao u Vulgati. Na taj su način u *Ź* mogli ući i različni stariji oblici (aor. *pridb* I₇, 16, 17, *pridu* I₆, ptc. prez. a. *reki* I₁₇, II₄ aor. *priět'*, *dasť* II₈, stariji obrati (*da stužu i v sue* II₃, eže *priključi se emu* sc. *zlo* II₁₁, i *slovese* II₁₃) i dr. varijante, koje su spomenute malo prije.

¹² Vidi Jagić op. c. str. 469.

Takav postupak kod usvajanja Vulgate imao je još jednu posljedicu: da su pisci i ondje, gdje su se oslobodili utjecaja \mathfrak{A} , bili slabodniji prema V nego što su to pisci \mathfrak{A} mogli biti prema B. Uzмимо na pr. tri spomenika — Pm, koji je u toj grupi najstariji, Vt₅ (v. str. 35—43) i N₂, koji je mlađi, ali je pisan vrlo savjesno, pa razgledajmo varijante u njima.¹³

a) u sva tri kodeksa (zajedno) izostavljena su mjesta (prema V): *nimis* I₃, *per circuitum* I₁₀, (*ignis*) *dei* I₁₆, *sicut domino placuit ita factum est* I₂₁ (B ima); zatim — Pm izostavlja *ille* I₁, *et tria millia camelorum* I₃, *ni(si)* I₁₁; Vt₅ *ille* I₃, (*cordibus*) *suis* I₅, *paululum* I₁₁, *vinum* I₁₃, *qui diceret* I₁₄; N₂ *etiam* I₆, *tu* I₁₀, *ni(si)* I₁₁, *et filiae* I₁₃, *vinum* I₁₃, *qui* I₁₄, *adhuc* I₁₆, (*quod accidisset*) *ei* II₁₁ (ispor. i Vt₁₀ u I₈, L u I₅ i dr.).

b) dodaci (prema V) zajednički: (*ot*) *vsakogo* (sc. *zla*) I_{1, 8}, *i tako tvorahu na vsaki dan* I₄, *i pridb sêmo* I_{7, II2}, *salb* I₁₆₋₁₈, *velbludi tvoi pasêhu se sb skotomb* I₁₇ (ispor. i dod. *kameli*, *kamelii* uz *velbludovb*, *vel'bljudi*, *velblud* I₃ u N₂ Vn L), *hramb²* I₁₉, *i udružena bê pl(b)tb ego smradomb i čr'vmi vel'mi* II₇, (N₁ *čr'vi z(ê)lo*), *priêt že Iovb (črêpb)* II₈, *sie* II₁₁; posebno: Pm (koji ima samo I₁₋₁₂) (*prinošaše*) *b(og)u* I₅; Vt₅ *eterb* I₁, (*na nb*) *samogo* I₁₂ *g(ospod)b da g(ospod)b ot'êtb . kako g(ospode)vê godê t(a)ko stvoreno estb . budi ime g(ospod')ne b(lagoslov)l(e)no v v(ê)ki* II₁₀; N₂ (uz koji pristaju Vn L) (*veli*) *i čbstanb* I₃, (*ot v(b)stoka*) *sl'nca* I₃, *rano* (za *jutra*, *diluculo*) I₅, (*sotona*) *d'êvlb* (Vn *d'evlab*) I₆, *ot sučihb* I₈, *i pridb* (Vn *i pridemb* I₁₆) itd. Ovdje su spomenuta samo krupnija mjesta, bez onih *i, že, ubo*, ličnih, posvojnih i dr. zamjenica, koja zamućuju sliku, pa se dobro vidi, da se ti dodaci oslanjaju bilo na \mathfrak{A} , bilo na sinoptičke veze ili na pobliza tumačenja (kao što su *sotona* — *d'êvlb*, *d'evlab*, *veli* i *čbstanb*, *velbludovb* i *kameli* i sl.).

Među promjenama a. — b. spomenuti se može I₄, gdje je *dies* protumačeno kao *domus*, pa je (u matici) *unusquisque in die suo* prevedeno sa *ed(i)nb kbždo v domu svoem'*, čemu je prema grč. $\kappa\alpha\theta' \acute{\epsilon}\kappa\acute{\alpha}\sigma\tau\eta\nu \acute{\eta}\mu\acute{\epsilon}\rho\alpha\nu$ na kraju dodano *i t(a)ko tvorahu na vsaki d(a)nb*. Slično će i u II₁₂ svi tekstovi te grupe imati (*pokropiše popelomb gl(a)vi svoe*) za *žalostb*, dok Vulg. ima (*sparserunt pulverem super caput suum*) *in coelum* (LXX: $\kappa\alpha\tau\alpha\pi\alpha\sigma\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu\omicron\iota \gamma\eta\nu$ s dod. u A: $\acute{\epsilon}\pi\iota \tau\acute{\alpha}\varsigma \kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\acute{\alpha}\varsigma \alpha\upsilon\tau\acute{\omega}\nu$), pa se može uzeti, da je u našoj verziji *coelum* zamijenjeno sa *zelum*. Ispor. i *venisset quoque* II₁ prema ev. *invenisset* (*obrête že se*). Na našem (glagoljaškom) tlu u takve se promjene

¹³ Podjela je ista kao na str. 42—45.

ubrajaju i *v' veseli* N₂ Vn L za *vb vseleni* (*in orbem*, I₅), *posécaše* SP K N₂, *posécevaše* Vn za *posvecaše* Pm N₁, *posvécevaše* Vt₅, Vt₁₀, L (*sanctificabat*, I₅), *vse (sestri svoe)* u Vt₅ za *tri (sestri svoe)*, tres sorores suas, I₄). — Slično bi se moglo tumačiti i *et staret in conspectu ejus* — *i stoéše pred' nimb* (kako imaju N₁ K; N₂ i L imaju *préd' gospod(b)mb*, II₁) za koje Vt₅ ima (*i stoéše pred*) *nimi* (čime se mijenja cijela situacija, jer sotona ispred ostalih dobiva posebno, istaknuto mjesto). Kada bi se to i moglo tumačiti paleografski (što bi maticu \mathfrak{B} stavljalo u XI ili XII vijek), možda bi se tim putem lakše moglo objasniti i ono . *ju*. (5000) za *quingenti, quingentae* u I₃.¹⁴

U I₅ naš pisac kao da nije znao na što se odnosi lat. *pro singulis* (*offerebat holocausta pro singulis*), pa to mjesto prevodi *na kihždo* (Pm), *na kiždo* (Vt₁₀), *na edinb každo* (N₂ Vn L), *na vsaki d(a)nb* (Vt₅ SP N₁ K), ali kako se osjećalo, da ipak ne će biti tako, Vn, N₂ i L (prema \mathfrak{U}) ispred *olokavti* među *o nihb*.

Među zamjenama, do kojih je dolazilo u svezi s pisanjem (izuzimajući omaške kao što su *nb* mj. *vb* u Vn I₅, *to to* mj. *toli* u N₁ I₈, *tu* mj. *tune* u N₁ I₉, *sototi* mj. *sotoni* u Vn I₁₂, *egda* mj. *togda* u K I₂₀, *su* mj. *se* u LI₂₁ i sl., ili kao što su mjesta, koja su dvaput ispisana, u L i dr.), možda bi trebalo spomenuti slučaj sa II₃, gdje je prijevod lat. *et adhuc retinens innocentiam* izostavljen na svojem mjestu i dodan na kraju (*iza ut affligerem eum frustra*).

U redu riječi (c.) nema onoliko promjena kao kod \mathfrak{U} , a tamo gdje ih ima (na pr. u I₇, 8, 10, 12, 14, 15, 16, II₉, 13), one su najčešće dvočlane, što upućuje na veću slobodu u kongruenciji, u kojoj nije mnogo što trebalo mijenjati.

Kod oblika (d.) i tu dolazi do zamjenjivanja, pa gdjegdje aor. stoji mj. participa, ptc. mj. aor. ili prez., sg. mj. pl., pl. mj. sg. itd., ispor. *dicebat enim* I₅ — *g(lago)(a)vše* K prema *g(lago)laše* bo, i *g(lago)laše* u ostalih, *cui respondens satan ait* II₄ — *emu že otveća d'êvlb reki*, *cunctis diebus* I₅ — *na vsaki danb*, i sl.). Neki se oblici krata i zamjenjuju drugima, tako kada se *oppressit liberos tuos et mortui sunt* I₁₉ prevodi sa *i pokri vsêhb i ubi*, ili kada se *cumque elevassent procul oculos suos, non cognoverunt eum* II₁₂ prevodi sa *egda že pridose videće i i ne poznaše i* (K ima *vidêv'se*), itd.

S takvim raščlanjivanjem moglo bi se nastaviti, ali za našu svrhu i to je dovoljno, da se vidi, da je stav naših glagoljaša prema tekstu, koji su prepisivali ili prevodili, bio dosta slobodan. Zato je i razliká

¹⁴ Čini se ipak, da to povišenje treba pripisati piscu, kojemu se 500 jarmova volova i 500 oslica moglo učiniti premalo prema 3000 deva (kojih inače u Evropi nema, pa su veća rijetkost nego volovi ili oslice).

(varijanata) među njima razmjerno mnogo (sve ako se apstrahiraju razlike uvjetovane vremenom ili piščevim govorom). Pritom je karakteristično, da ni dva teksta, za koja se približno može reći, da su potekli iz iste matice, nisu u tolikoj mjeri jednaki, da ne bi sadržavali i poneku varijantu, koja bi ih vezala za neki drugi tekst, za koji se može pouzdano utvrditi, da im nije služio kao predložak. Preneseno na širi krug odnosa između naših i grčkih i naših i latinskih tekstova znači to

da nijednom našem tekstu a priori u svemu (u svima varijantama) jamačno ne će odgovarati nijedan latinski ili grčki tekst,

da će svaki naš prosječni tekst predstavljati mješoviti tip, u kojem će se ukrštavati varijante iz različitih tekstova i, često, iz različitih recenzija,¹⁵

da te varijante sve zajedno nemaju i ne mogu imati jednako značenje za utvrđivanje filijacijskih odnosa,

da među njima treba razlikovati one, koje su opće i koje stoje do pisca, od onih, koje upućuju na tekst ili na predložak i

da će se kod tih općih tek tada moći razaznati, koje pripadaju piscu, a koje bi mogle pripadati matici (predlošku), kada se na osnovi onih drugih (posebnih, nesumnjivih) dođe do određene (radne) spoznaje, kojoj bi recenziji ili kojoj matici mogao pripadati tekst, koji se proučava.

Iz ovoga i iz onoga, što je gore rečeno, vidi se, da su sve ili gotovo sve varijante, koje smo dosad spominjali, pripadale nizu općih varijanata, koje same za se ne mogu biti odlučne za maticu ili za predložak. Takva odluka stoji, kako je rečeno, do posebnih varijanata, a u te se ubrajaju mjesta, kojima se pisac ili prevodilac sâm nije mogao dosjetiti, koja sadrže izraze i sintagme, koje nisu sinoptički vezane i ne ulaze u opće kataloge i šablone. U takve će se varijante na pr. u Pechuškinovoj analizi (str. 30—34) ubrajati *ἐν τῇ διανοίᾳ*, I₅ — *v pomišleni* (prema *ἐν τῇ καρδίᾳ A*), *πῦρ... κατέκαυσεν τὰ πρόβατα καὶ τοὺς ποιμένας κατέφαγεν ὁμοίως* I₁₆ — *og(b)n'... sbžbže ov'ce i pastiri počst takožde* (prema *κατέφαγεν — κατέκαυσεν A*, *κατέκαυσεν — κατέφλεξεν Sin**), *οἱ ἰππεῖς ἐποίησαν ἡμῖν κεφαλὰς τρεῖς* I₁₇ — *snuznici stvoriše na ni tri čela (: οἱ ἰππεῖς ἐποίησαν ἡμῖν ἀρχὰς τρεῖς A)*, *πνεῦμα μέγα ἐπῆλθεν* I₁₉ — *větro veli naide (: ἦλθεν A, pride MR)*, *οὐδὲν ἡμαρτεν Ἰωβ τοῖς χεῖλεσιν* II₁₀ — *ničesože ne sbgrěši Ioub ustnata (: οὐχ ἡμαρτεν Ἰωβ οὐδὲ ἐν τοῖς χεῖλεσιν A*, prema *ničimže ne sbgrěši u I₂₂*), *Βαλδὰδ ὁ Σαυχαίων τύραννος* II₁₁ — *Valdado sauhěiski*

¹⁵ Ispor. na pr. Vn L N₂ u I, 5, 6, 7, 8 itd.

* * *

mučitel' (: *Βαλδὰς ὁ Ἀρχαίων τύραννος* A). Svagdje tu glagoljskoj varijanti odgovara B, i nijedan takav primjer ne upućuje na A, što znači, da je uzorak, iz kojega je preveden naš tekst, morao pripadati recenziji B (Hesihijevoj).

Tek pošto je tako, na osnovi nekoliko jasnih primjera, utvrđeno ono, što je bitno, dobro je prijeći i na opće varijante, da bi se vidjelo, koliko se one, odn. koje se od njih približavaju toj recenziji. Za te će se naime moći pretpostavljati, da su mogle biti također odraz matice, iz koje se prevodilo, iako je, naravno, jedan njihov dio mogao nastati i spontano, onako, kako su nastale i varijante, koje naš tekst prividno vežu za A ili za *Sin.*

U Pechuškinu aparatu, koji za I—II obasiže 106 pozicija, nešto preko polovine općih varijanata upućuje na rec. B, dok ih nešto manje od polovine (ali još uvijek preko 40%) upućuje na A i na *Sin.* Međutim, u tih 40% nema ni jednoga mjesta, koje se — pojedinačno — ne bi moglo protumačiti i individualnim zahvatom piščevim ili prevodiočevim, pa niiti ona u I₈, I₁₃, I₂₀, I₂₂, II₁₀, jer se sinoptički vežu za II₃, I₄, II₁₂, II₁₀, I₂₂, a to što u I₂₁ i naši glagoljski tekstovi na kraju dodaju *v v(é)ki* — (*εἰς τοὺς αἰῶνας*), to ide u red običnih kataloga, koji su se i inače u crkvenim tekstovima dosta slobodno primjenjivali.

Vrijedni i marljivi Pechuška bio je na najboljem putu¹⁶ i šteta je, što se na kraju zadovoljio samo sa statističkim podacima te nije dublje ulazio u odnose između naših varijanata i varijanata u različnim grčkim kodeksima (ispor. njegovu tabelu za Ostr. bibl. na str. 37. i tabelu za Djela ap. u zbor. *Slovanské studie* str. 62—63). Da je ipak i uz takav postupak došao do dobra rezultata (»že původní stsl. překlad knihy Job byl asi ponejvíce recense Hesychiovské«, str. 37) u kojem treba izostaviti samo jednu jedinu riječ (»ponejvíce«), ima se zahvaliti u prvom redu tomu, što se VO, koji mu je služio podlogom, ubraja u najbolje tekstove 2I grupe. Da je Pechuška kojim slučajem za podlogu uzeo MR, koji također pripada toj grupi, našao bi, da je odnos varijanata u njemu obrnut (tj. da je u korist rec. A), i tada na toj osnovi ne bi mogao doći do pravoga suda o značenju, koje su za naš prijevod knjige o Jobu imali tekstovi recenzije B.

¹⁶ Pechuškina je podjela bila sasvim umjesna, samo što je on nije razradio unutar jednoga i drugoga sistema, i što je kod paralela s grčkim varijantama pomišljao na pozajmice i ondje, gdje ih nije bilo ili nije moralo biti (v. kod njega str. 11. i 36.).

RÉSUMÉ

Les slavissants, qui, au cours de ces dernières 20 années, se sont occupés ou s'occupent des questions de la naissance, de la filiation et de la reconstruction des textes vieux-slaves, se trouvent fréquemment embarrassés par le grand nombre de variantes des différents textes de la même ou bien d'une similaire provenance. Sur le terrain le plus conservatif, celui du vieux-slave d'Église, où les additions et les variations dues aux copistes sont presque exclues d'avance, ces difficultés s'expriment souvent par l'oscillation entre les trois révisions de base (K H W).

Les efforts faits jusqu'à présent pour étudier les rapports entre les textes vieux-slaves (cyrillo-méthodiens et ceux plus récents) et les révisions mentionnées ont eu pour résultat qu'on prenait habituellement pour modèles des textes mixtes, dans lesquels les »K«, les »KW« ou bien les »H« prédominaient. L'auteur aborde ces questions du côté méthodologique et examine la valeur et la force démonstrative des différentes variantes et des différentes sortes de variantes. A cette fin il soumet à une analyse approfondie les premiers deux chapitres du livre de Job, qui se trouvent dans les bréviaires glagolitiques croates du XIII^e au XV^e siècle dans une quinzaine des différents manuscrits, dont un tiers suit la Septuaginte et deux tiers la Vulgate. En examinant les variantes dans ces textes sous leur rapport mutuel au dedans du système et sous le rapport entre les systèmes (slave, grec ou latin), l'auteur en tire la conclusion qu'il faut distinguer deux groupes de variantes — l'une *générale* et l'autre *spéciale*, et que l'attribution d'un texte à une révision dépend régulièrement de cette dernière. Comme variantes générales l'auteur considère celles dues au copiste ou au traducteur; elles peuvent être faites volontairement ou involontairement (comme, par exemple, l'omission de quelques mots ou des quelques parties de la phrase, l'addition des autres, etc.) surtout par des raisons synoptiques, stylistiques ou explicatives; ensuite des différents changes des formes, de l'ordre de mots, etc. Comme spéciales sont considérées celles que le traducteur (le copiste) n'était pas capable d'inventer; dans ce cas là il était obligé de se tenir aux textes qu'il traduisait ou copiait. Puisque les variantes d'ordre général prévalent dans les manuscrits et puisque ces variantes contiennent, selon les apparences, des éléments très hétérogènes, il faudrait généralement déterminer la filiation des textes en partant de ces dernières (c. à. d. des variantes d'ordre spécial).

Les rapports entre les variantes dans les bréviaires glagolitiques croates ont un intérêt particulier puisque le texte, examiné dans cet article et y publié dans une translittération latine, figure en deux versions différentes, dont la seconde (latine et plus récente) s'est servie abondamment de l'appareillage de la première (plus ancienne, grecque). Il s'ensuit de la comparaison entre ces deux versions et d'une analyse plus détaillée, que le texte glagolitique le plus ancien (pour les deux chapitres en question) était traduit d'un modèle de la révision alexandrine (H, c. à. d. B).